

Wat is filosofie voor ons?

Theo Meereboer

Wij, de filosofen die samenwerken onder de naam 'Maieutiek' hebben een eigenzinnige omgang met de filosofische canon. De manier waarop wij met de canon omgaan is van doorslaggevend belang voor het soort filosofie die wij aanbieden in onze colleges, lezingen, teksten en andere werkzaamheden.

Over het algemeen is de opvatting over de omgang met teksten in de filosofische wereld gericht op de poging te begrijpen wat de filosoof in kwestie heeft bedoeld met de tekst die hij of zij schreef. Daartoe zijn allerlei methoden ontwikkeld variërend van het idee van een binnen- en een buitenperspectief tot de hermeneutische methoden zoals die bijvoorbeeld door Gadamer werd ontwikkeld. Steeds staat de poging om het denken van de schrijver achter de tekst te vangen in een begrijpen dat lijkt op de waarheidsoverdracht van de exacte wetenschappen. Bij deze wetenschappelijke disciplines is de voorlopige waarheid gevat in een formule, in een reeks exacte formuleringen die absoluut, of in elk geval in hoge mate, ondubbelzinnig zijn. Daarbij hebben zij onafhankelijk van plaats en tijd geldigheid. De geesteswetenschappen hebben al heel lang het verlangen om zich in een soortgelijke structuur te ontvouwen. Er wordt gezocht naar wetmatigheden, naar regels die duurzaam en algemeen geldig zijn, vergelijkbaar met de exacte formules en wetten. Ook de filosofie wordt door dit verlangen gekenmerkt. Omdat de filosofie zich bezighoudt met een werkelijkheid die in een voortdurende verandering is, zoekt men in de filosofie naar onderliggende structuren die een blijvend karakter hebben, zodat de filosofische teksten in ieder geval in dat opzicht een verwantschap met de dominerende exacte wetenschappen vertonen. In deze tijd van het postmoderne denken worden de duurzame waarden en betekenissen van de filosofie één voor een betwijfeld en onwaar verklaard. Daarmee lijkt de filosofische canon zich te ontwikkelen in een richting van de entropie; niets is nog langer waar, niets is van blijvende waarde. Dat lijkt een valide manier om de teksten en denkwijzen uit het verleden te lijf te gaan, maar er is een ding dat hier als kanttekening moet worden geplaatst en dat de hele canon van de filosofie in een ander perspectief kan brengen. De postmoderne denkers maken gebruik van dezelfde exact-wetenschappelijke structuur als de teksten die ze deconstrueren. Dat betekent dat ze de waarheid stukslaan met zichzelf, want zij claimen een grotere waarheid te hebben gevonden, te weten dat er geen waarheid is. Dit is in elk geval een paradox zo het al geen contradictie is. Het is naar onze mening een noodzakelijke stap in de ontwikkeling van het filosofische denken, maar het heeft als zodanig geen toekomst, omdat het geen nieuwe denkwijze biedt voor het leven met een zingeving.

Onze opvatting van de filosofische canon kent een andere ingang. Neem bijvoorbeeld de commentaren die geschreven worden over het werk van Nietzsche. Dit zijn er vele, vele tientallen per jaar en dit al gedurende een aantal decennia. Al deze schrijvers doen een poging om in de huid, het hoofd van Nietzsche te kruipen en de 'waarheid' zoals Nietzsche die heeft bedoeld naar voren te brengen. Zou het nu echt zo zijn dat al deze ontwikkelde mensen die allen een studie van het werk van Nietzsche hebben gemaakt ongelijk hebben, behalve die ene, die echt in het hoofd van Nietzsche is gekropen? Volgens ons zijn al deze commentaren gedachtegangen en denkwijzen, opgeroepen en geïnspireerd door het lezen van het werk van deze grote filosoof. Nietzsche zegt ergens zelf dat de gedachten die eerst zo levend in zijn geest waren en nu dood als opgeprikte vlinders op het papier

liggen, weer tot leven gebracht moeten worden. Dit kan alleen door de lezer worden gedaan en die lezer is een ander mens dan Nietzsche, leeft in een andere tijd en op een andere plaats. De lezer, de commentator brengt de woorden weer tot leven, maar dit leven is niet het leven dat Nietzsche eraan gaf, het is het leven dat de lezer er aan geeft.

We moeten ons in dit verband realiseren dat iedere vorm van inleving een vorm van projectie is. Hiermee bedoelen we dat wij, wanneer we ons in een ander proberen te verplaatsen dit altijd doen met de gaven en beperkingen die wij zelf hebben en dat we daardoor nooit werkelijk in de huid van die ander kunnen kruipen, maar altijd onszelf in die positie proberen te verplaatsen. Hoezeer we daar ook onze best voor doen, we ontkomen niet aan onze eigen achtergrond, ons eigen karakter en onze eigen culturele omstandigheden.

Dat betekent evenwel niet dat de filosofie haar waarde hiermee verliest. Zij krijgt in plaats daarvan een nieuwe, geheel eigen waarde. Omdat we leven in een tijd waarin het individu een centrale plaats inneemt en van ieder individu verwacht wordt dat hij of zij een eigen unieke bijdrage aan de wereld levert, kan het denken van de ene mens een inspiratiebron voor de andere mens zijn. Omdat we in deze tijd op onszelf teruggeworpen zijn en ook voor de zin van ons bestaan geen andere meester kunnen vinden dan ons eigen oordeelsvermogen, kortom omdat we in deze tijd geroepen zijn om levenskunst te bedrijven, geven denkbeelden van anderen ons de mogelijkheid om onszelf in woorden te herkennen, dan weer in die van de ene denker dan weer in die van een ander. Onze taak daarbij is het om, zoals Michel Foucault dat in het begin van de tachtiger jaren van de vorige eeuw schreef, om ons leven tot een kunstwerk te maken. Van onszelf mogen we verwachten dat we zo proberen te leven dat we met onszelf door een deur kunnen.

Deze opvatting van filosofie is kenmerkend voor onze manier van werken en is daarmee sterk gericht op levenskunst. Levenskunst is niet, zoals het soms lijkt, een egocentrische manier om in het leven te staan, het is integendeel de manier waarop de mensen de verantwoordelijkheid voor hun bestaan zo volledig mogelijk kunnen ontplooien. Hoe en hoe vergaand iemand de verantwoordelijkheid voor het bestaan op zich neemt is -uiteraard- weer een kwestie van strikt persoonlijke keuze. De maieutische werkwijze legt nooit denkwijzen op aangezien de pluraliteit een basaal uitgangspunt in het denken van onze opvatting van het menselijk bestaan betreft.